

R.A.NIKOLSON – TASAVVUFSHUNOS*(R.Nikolsonning hayoti, ijodi va tasavvuf ta'limotiga munosabati)**Ismoilov Qahramon**QDPI tadqiqotchisi.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada XX asrning dastlabki yillarida ijod qilgan ingliz sharqshunosi hamda tasavvufshunosi R.A.Nikolsonning hayoti va ilmiy faoliyati borasida bahs yuritiladi. Uning arab va fors tillaridan tarjimalari va nashr qilgan kitoblari hamda shogirdi A.Arberri haqida ham qisqa to'xtalinadi. Shuningdek, maqolada R.Nikolsonning Abu Bakr al-Shibliyga tegishli tasavvuf ta'rifi borasidagi ba'zi tarjimalaridan namunalar ham keltirilgan.

Kalit so'zlar: R.Nikolson, ingliz sharqshunosi, tasavvuf, tarjima, gnostitsizm, Mavlono Jaloliddin Rumiy, Shibliy, Fano, "Masnaviy", Muhammad Iqbol, "Kashf ul mahjub", arab, fors, panjob va usmonli turk tillari, tasavvuf ta'riflari, A.Arberri.

R.A.NICHOLSON - MYSTICIST*(R.Nicholson's life, creation and attitude to mystic doctrine)**Ismailov Qahramon**KSPI researcher.*

Annotation: This article discusses the life and scientific activity of R.A. Nicholson, an English orientalist and mystic who worked in the early years of the 20th century. His translations from Arabic and Persian and the books he published, as well as his student A.Arberry, are briefly mentioned. The article also includes some examples of R.Nicholson's translations of Abu Bakr al-Shibli's description of Sufism.

Key words: R.Nicholson, English orientalist, Sufism, translation, Gnosticism, Maulana Jalaluddin Rumi, Shibli, Fano, «Masnavi», Muhammad Iqbal, «Kashf ul Mahjub», Arabic, Persian, Punjabi and Ottoman Turkish languages, definitions of Sufism, A. Arberry.

Р.А.НИКОЛСОН - МИФОЛОГИСТ*(Жизнь Р.Николсона, творчество и отношение к мистическому учению)**Кахрамон Исмаилов**Исследователь КГПИ*

Аннотация: В данной статье рассматривается жизнь и научная деятельность Р.А.Николсона, английского востоковеда и мистика, работавшего в первые годы XX века. Кратко упоминаются его переводы с арабского и персидского и изданные им книги, а также его ученик А. Арберри. В статью также включены некоторые примеры переводов Р.Николсоном описания суфизма Абу Бакром аль-Шибли.

Ключевые слова: Р.Николсон, английский востоковед, суфизм, перевод, гностицизм, Маулана Джалалуддин Руми, Шибли, Фано, «Маснави», Мухаммад Икбал, «Кашф уль Махджуб», арабский, персидский, пенджабский и османский турецкий языки, определения суфизма, А.Арберри.

Kirish. Reynold Alleyne Nikolson ingliz sharqshunosi bo'lib, islom adabiyoti va tasavvuf sohasida o'z davrining eng yirik olimlaridan biri edi. U 1868-yilda Yorkshir shtatining Keighley shahrida tavallud topgan bo'lib, taniqli yozuvchi va islom dini

bo'yicha tan olingan nufuzli shaxs sifatida ham e'tirof etiladi. U Aberdin universiteti va Kembrij Trinit kollejida tahsil olgan bo'lib, u yerda ikki marta "Porson mukofoti"[1] ni qo'lga kiritgan. U islom adabiyoti va tasavvufining yetakchi olimi hisoblanib, islomshunoslikka doimiy ta'sir ko'rsatib kelgan. U arab, fors, panjob va usmonli turk tilidagi yirik tasavvufiy matnlarni o'rganib, ingliz tiliga tarjima qilgan yirik olim edi.

U 1901 yildan 1902 yil iyunigacha London Universitet kollejida fors tili professori, keyin 1902 yildan 1926 yilgacha Kembrij universitetida fors tilidan o'qituvchi va ser Tomas Adams (1926-1933 yillarda) Kembrij universitetida arab tili professori bo'lib ishlagan.

Adabiyotlar sharhi. Nikolson ikkita juda ta'sirli kitob yozgan: "Arablar adabiyoti tarixi" (1907) va "Islom tasavvufi" (1914). R.Nikolson Mavlono Jaloliddin Rumiyni keng ko'lamda tadqiq qilgan yirik olim va tarjimonlardan biri sifatida e'tirof etiladi. Uning asosiy asari 1925-1940 yillarda 8 jildda nashr etilgan Rumiyni "Masnaviy" asaridir. U "Masnaviy"ning fors tilidagi birinchi tanqidiy nashrini, ingliz tilidagi birinchi to'liq tarjimasini tayyorlagan va shu tildagi birinchi sharhni ham yozgan. Bu asar Rumiyni dunyo bo'ylab tadqiq qilinishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Aynan Nikolsonning ushbu asari tufayli bugungi kunda Yevropa va Amerikada o'rta asrlarning yorqin tasavvufshunosi va shoiriga "sig'inish" keng tus oldi. Nikolson shoir va mutafakkir Muhammad Iqbol [2;09-23-b]ni kashf etish baxtiga muvaffaq bo'lib, uning "Shaxs sirlari" she'rini tarjima qilib, so'zboshi (1920) bilan nashr etgan. Ushbu to'plam bugungi kungacha ham o'z qiymatini yo'qotmagan.

R.Nikolson Al-Hujviriy yozgan tasavvufga oid mashhur "Kashf ul- mahjub" asarini ham ingliz tiliga tarjima qildi[3]. Tarjima birinchi marta 1911 yilda nashr etilgan bo'lib, 1936 yilda esa tuzatish va tushuntirishlar ro'yxati bilan ikkinchi nashri chiqqan.

1926 yilda Rossiyada taniqli rus sharqshunosi V.A.Jukovskiyning «so'zboshi va ko'rsatkichlar bilan» "Kashf ul- mahjub" asarining asl matni nashr etildi. Biroq bu nashr tarjima bilan ta'minlanmagan. 2004-yilda "Kashf ul mahjub" kitobining rus tilidagi tarjimasini nashr etildi[4]. Ushbu nashr Reynold A. Nikolsonning ingliz tilidagi tarjimasining rus tilidagi versiyasi bo'lib, o'zining afzalliklari va kamchiliklariga egadir. Ushbu tarjima sabab, sharq tillarini bilmaydigan rus o'quvchisi tasavvuf adabiyotining eng nufuzli asarlaridan biriga, ya'ni ushbu mavzu doirasidagi deyarli eng qadimgi manbaga ega bo'ldi. A.Orlovning ushbu tarjimasini ilk tasavvuf adabiyotining uslubi, ruhi va pafosi haqida yetarlicha aniq tasavvur beradi va R.Nikolsonga hurmat ko'rsatishga imkon beradi.

R.Nikolson 1905-1914 yillar oralig'ida arab tilidagi tasavvuf bilan bog'liq yana 3 ta ("Kashf ul mahjub"dan boshqa – Q.I.) fundamental asarni ingliz tiliga tarjima qilib, nashr ettiradi. Ular: F.Attorning "Tazkiratu-l-avliyo", Ibn Arabiyning "Tarjuman al-ashvak" devonini va Abu Nasr as-Sarrojning "Kitob al-luma" asaridir [5; 165-b].

Reynold Nikolson 1945 yil 27 avgustda Chesterda, Cheshir, Angliyada vafot etdi. Uning shogirdlari orasida Rumiyni va Qur'oni karim tarjimoni Artur Jon Arberri ham bor edi [6; 282-b]. A.Arberri ham tasavvuf (Mistitsizm) ga oid yirik tadqiqotlar olib borgan taniqli tasavvufshunos edi [7; 604-631-b].

Muhokama. Shu o'rinda R.A.Nikolsonning "Tasavvufning kelib chiqishi va rivojlanishiga oid tarixiy tadqiqot" [8; 330-348-b] nomli yirik maqolasi haqida to'xtalmasak bo'lmaydi. U ushbu tadqiqotida tasavvuf ta'limotining kelib chiqishini 9 ta qarash orqali bayon etadi. Uning kelib chiqishini dastavval, islomga bog'laydi. Tarixini esa yunon falsafiy manbasiga tegishli, deb ta'kidlaydi. Keyingi o'rinlarda tasavvufning kelib chiqishini neoplatonizm yoki gnostitsizmdan izlash kerak, degan iddao bilan ham chiqadi. Tasavvufdagi eksterimal panteistik g'oyalarni fors yoki hind

millatiga mansub deydi. Fano ta'limotini buddistlarning nirvanasiga aloqador bo'lishi kerak, degan taxminlar keltiradi.

Shuningdek, u qator sharq mutasavviflarining tasavvufga bo'lgan fikr va ta'riflarini taqdim qilgan. Olim Ma'ruf al Karhiy, Abu Sulaymon al Daroniy, Bishr al Hafiy, Zunnun Misriy (2 ta ta'rif), Abu Turob al Nahshabiy, Sari al Saqatiy, Abu Hafis al Haddod, Sahl ibn Abdulloh al Tustariy (3 ta ta'rif), Abu Said al Harroz, Sumnun al-Muhib, Amr ibn Usmon al-Makkiy, Abul-Husayn al-Nuriy (7 ta ta'rif), Junayd al-Bag'dodiy (13 ta ta'rif), Mimshad al-Dinavariy (2 ta ta'rif), Abu Muhammad Ruvaym (2 ta ta'rif), Ali ibn Sahl al-Isfahaniy, Husayn ibn Mansur Halloj, Abu Muhammad al-Jurayri (2 ta ta'rif), Abu Amr al-Dimashqiy, Abu Bakr al-Kattaniy (3 ta ta'rif), Abu Ali al-Ruzboriy (3 ta ta'rif), Abdulloh ibn Muhammad al-Murta'ish (2 ta ta'rif), Abul-Hasan al-Muzayyin, Abu Abdulloh ibn Hafif, Abu Bakr al-Vositiy, Abu Bakr al Shibliy (8 ta ta'rif), Abu Said Ibnul Arabiy, Abul-Hasan al Busanjiiy, Ja'far al Xuldiy, Abu Amr ibn al-Najid, Abu Abdulloh al Ruzboriy, Abu Muhammad al-Rosibiy, Abul Hasan al Husriy (5 ta ta'rif), Abu Usmon al-Mag'ribiy, Abul Abbos al Nahavandiy, Abul Hasan al-Xurqaniy (2 ta ta'rif) va Abu Said ibn Abul Xayr kabi tasavvuf namoyandalarining tasavvufga turli-tuman ta'rifu tavsiflarini (misol sifatida jami: 78 ta ta'rifni) maqolasining so'ngida ilova qilgan [9;330-348-b-]. R.Nikolson tasavvuf bo'yicha barcha ta'riflarni Qushayriyning "Risola", Farididdin Attorning "Tazkirat ul-avliyo" va Abdurahmon Jomiyning "Nafahot ul-uns" asarlaridan olganligini tadqiqot avvalida aytib o'tgan.

Quyida R.Nikolsonning Abu Bakr al-Shibliy [10; 841-846] ga tegishli tasavvuf ta'rifi borasidagi ba'zi tarjimalaridan namunalar keltiramiz:

55. Abu Bakr al-Shibliy (f 334 A.H.): Tasawwuf is, to sit with God without care. (Qushayriy, U 9, 13.) Tarjimasi: Tasavvuf, Xudoning huzurida beg'am (hech tashvish chekmay) o'tirishdir.

56. Abu Bakral-Shibliy: The Sufi is separated from mankind and united with God, as God hath said,»And I chose thee for myself,» i.e. He separated him from all others; then he said, «Thou shalt not see Me.» (Qushayriy, 149, 15.) Tarjimasi: So'fiy insoniyatdan ajralgan va Xudo bilan birlashgan, Xudo aytganidek, "Men seni o'zimga tanladim", ya'ni U uni hammadan ajratdi; Keyin U: «Sen Meni ko'rmassan», dedi. "then he said" keyin u dedi, aslida "keyin U dedi" shaklida bo'lishi kerak edi. Chunki Allohning nomi zikr qilinayotganda "he" olmoshi "He" shaklida berilishi kerak edi.

57. Abu Bakr al-Shibliy: Tasawwuf is a burning flash of lightning. (Qushayriy, U 9, 16.) Tarjimasi: Tasavvuf – chaqmoqning yonib turgan chaqnashidir.

58. Abu Bakr al-Shibliy: The Sufis are children in the bosom of God. (Qushayriy, 149, 16.) Tarjimasi: So'fiylar Xudoning bag'ridagi bolalardir.

59. Abu Bakr al-Shibliy: It (Tasawwuf) is, to be guarded from seeing the phenomenal world. (Qushayriy, 149, 16.) Tarjimasi: U (tasavvuf) - hodisalar dunyosini ko'rishdan saqlanmoqdir.

60. Abu Bakral-Shibliy: Tasawwuf is this: that the Sufi should be even as he was before he came into existence. (T.A.) Tarjimasi: Tasavvuf bu: so'fiy paydo bo'lishidan oldin qanday bo'lgan bo'lsa, shunday bo'lishi kerak. (Ya'ni onadan tug'ilgandek pok bo'lishi aytilmoqda – Q.I.)

61. Abu Bakral-Shibliy: Tasawwuf is control of the faculties and observance of the breaths [11; 344-b]. (T.A.) Tarjimasi: Tasavvuf qobiliyatlarni nazorat qilish va nafasga rioya qilishdir.

62. Abu Bakral-Shibli: The Sufi is a true Sufi only when he regards all mankind as his own family. (T.A.) [12; 344-b] Tarjimasi: So'fiy butun insoniyatni o'z oilasi deb bilsagina haqiqiy so'fiy bo'ladi.

Nikolsonga ko'ra, yuqorida zikr qilingan Abu Bakr al-Shibliyning tasavvuf borasidagi qarashlari 8 tani tashkil qiladi va ular Qushayriyning "Risola" va Farididdin Attorning "Tazkirat ul-avliyo" asarlaridan olinganligi ma'lum bo'lib turibdi. Matnda Qushayriyning "Risola"sidan olingan iqtibosga (Qushayriy), "Tazkirat ul-avliyo" asaridan olinganiga esa (T.A.) deb ko'rsatgich berilgan.

Xulosa. Umuman olganda, R.A.Nikolson o'tgan asrning yirik islomshunosi, sharqshunosi, mahoratli tarjimoni va tasavvufshunosi hisoblanib, jahonga, butun Yevropaga tasavvufni tanitgan, asosan, Rumiyni sevdirgan allomalardan biridir. U birlamchi manbalarni tadqiq qilgan va ularning tanqidiy matnlarini nashrga tayyorlagan va ayrimlarini zo'r mahorat bilan ingliz tiliga tarjima qilgan.

Bugungi kunda R.Nikolsonning boy ilmiy me'rosi jiddiy tadqiqotlarga ehtiyoj sezadi. Chunki ingliz tilida olib borilgan tadqiqotlari deyarli o'zbek kitobxoniga tanishtirilmagan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Porson mukofoti - Kembrij universitetida yunoncha she'r kompozitsiyasi uchun beriladigan mukofot. Ushbu mukofot klassik olim Richard Porson sharafiga ta'sis etilgan va birinchi marta 1817 yilda mukofot sifatida berilgan. G'oliblar «Porson mukofoti» nomi bilan tanilgan.

2. Ma'lumot uchun qarang: <http://kh-davron.uz/kutubxona/jahon/sharq-sheriyati-muhammad-iqbol.html>; Dr., Javed, Muhammad. Iqbal studies and Annemarie Schimmel. Majallah-e-Tahqiq. Reasearch Journal of the Faculty of Oriental Learning. Vol: Sr.No.115, 2018. – Pp. 09-23.;

3. Али ибн Усман аль-Худжвири. Раскрытие скрытого за завесой: Старейший персидский трактат по суфизму. Перевод с английского А. Орлова. Научный редактор русского перевода Н. Пригарина. © А. Орлов, перевод на русский язык, 2004. © Н.Пригарина, предисловие, составление глоссария, 2004.

4. © ООО ИД «Ганга», оформление, 2018. <https://www.litres.ru/ali-ibn-usman-al-hud/raskrytie-skrytogo-za-zavesoy-dlya-sveduschih-v-tayna/chitat-onlayn/>

5. Салимова Г.С. Тасаввуф и востоковеды Великобритании Р.А.Николсон и А.Дж.Арберри. ISSN 2409-1154 Научовий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2017 № 31. Том 1. – С.165.

6. The Holy Koran. Translation by Arthur Arberry (1955). P.282 <https://www.onelittleangel.com/download/The-Holy-Koran-Arberry.pdf>

7. Arberry A.J. Sufism. An Account of the Mystics of Islam. – L., 1950. (Transferred to Digital Printing 2008 © 1950 Routledge); Arberry A.J. Mysticism. The Cambridge History of Islam. Vol-2B. Islamic Society and Civilization. Edited by P.M.Holt, Ann K.S.Lampton, Bernard Lewis. Cambridge University Press. 2008. – P. 604-631.

8. Nicholson R.A. "A Historical Enquiry concerning the Origin and Development of Sufism", in JRAS, 1906. – P. 330-348.

9. Nicholson R.A. "A Historical Enquiry concerning the Origin and Development of Sufism", in JRAS, 1906. – P. 330-348.

10. Nafasni ushlab turish amaliyoti, xuddi tasbeh olib yurish kabidir (Qushayri, 22, 19), bu narsa Hindistondan kelib chiqqanga o'xshaydi (cf. Von Kremer, Culturgeschichte Streifzuge, p.48 sqq.). Boyazid Bistomiyning hikmatlari orasida: "Gnostiklar uchun ibodat nafasga rioya qilishdir". (T. A. i, 162, 10). Shu izohga qarang: Nicholson R.A. "A Historical Enquiry concerning the Origin and Development of Sufism", in JRAS, 1906. – P. 344.

11. The kashf al-mahjub by Ali b.Uthman al-Jullabi al-Hujwiri, transi, by

R.Nicholson, London, 1911 (GMSXVII).

12. Nicholson R.A. “A History Enquiry Concerning the Origin and Development of Sufism”, in JRAS (Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland. – L., 1906. – P. 303-348.

13. Бертельс Е.Э. Суфизм и суфийская литература. – М.: Наука. 1965.

14. Салимова Г.С. Тасаввуф и востоковеды Великобритании Р.А.Николсон и А.Дж.Арберри. ISSN 2409-1154 Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2017 № 31. Том 1. – С.165-167. http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v31/part_1/48.pdf

15. Ma'lumot uchun qarang: <https://mybook.ru/author/ali-ibn-usman-al-hudzhviri/raskrytie-skrytogo-za-zavesoj-dlya-svedushih-v-taj/read/>

16. Dr., Javed, Muhammad. Iqbal studies and Annemarie Schimmel. Majallah-e-Tahqiq. Research Journal of the Faculty of Oriental Learning. Vol: Sr.No.115, 2018. – Pp 09-23.

17. Watkin R.O. Arthur John Arberry (1905-1969): A Critical Evaluation of an Orientalist. Doctoral thesis, University of Wales Trinity Saint David. 2020. Date of submission: 11th March, 2021.